

ЗМІСТ, МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСКУРСІЙ

І. О. Остапчук^{1*}, В. Л. Казаков¹

¹ — *Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація. Екологізація мислення, гедонізація життя — процеси, які протягом останніх десятиріч сильно вплинули на мотиви щодо способу проведення вільного часу. Екологічний туризм став формою пізнання унікальних та екзотичних природних ландшафтів та інструментом їх збереження. Таке тлумачення екологічного туризму позбавляє жителів великих промислових міст, віддалених від подібних екологічних об'єктів, можливості долучитися до процесу екологічного пізнання. Проаналізовані авторами наявні джерела показують не розробленість поняття екологічних екскурсій, яке перекликається з екологічним туризмом, але спрямоване на розкриття лише одного з аспектів екології — проблеми охорони природних ландшафтів у межах особливо-охоронюваних природних територій/акваторій.

Авторське тлумачення екологічної екскурсії як виду індустріального та сталого туризму є ширшим. Лише через розуміння сутності екологічної проблеми можна знайти шляхи її вирішення. Так, в процесі екологічних екскурсій відвідувачі безпосередньо через спостереження, вивчення, розуміння, дослід під керівництвом кваліфікованого гіда зможуть зрозуміти сутність і причини екологічної кризи, її наслідки, запропонувати локальні шляхи вирішення екологічних проблем і напрацювати досвід екологічної поведінки. Автори за мету дослідження поставили розкрити сутність змісту, методичних особливостей підготовки та проведення екскурсій. Виходячи із власного багаторічного досвіду екскурсійної діяльності, автори обґрунтували та схарактеризували власне бачення екскурсійного процесу, пов'язаного з екологічною освітою та вихованням. Виділено проблемні аспекти існуючого підходу й обґрунтовано свій погляд на процес розробки, організації та проведення екологічних екскурсій. Виявлено специфічні риси кожного з етапів розробки екологічної екскурсії, наведено приклади методики із власного досвіду.

Ключові слова: екологічна екскурсія, екологічний туризм, сталий туризм, індустріальний туризм, методика підготовки і проведення екскурсій.

Вступ. У сучасному урбанізованому світі, світі технологій і великого потоку інформації, інтенсивної роботи, під час планування способу проведення вільного від роботи часу, все більше людей звертають увагу на екологічний туризм. Розвитку цього виду туризму сприяло декілька чинників: усвідомлення швидкого скорочення

доступних для відвідування унікальних природних екосистем, насиченість туристичного ринку класичними культурними подорожами, або відпочинком за системою «All inclusive», прагнення активного способу проведення часу тощо. Однак, у різних варіантах організації відпочинку вихідного дня, розробки та пропозиції екскурсій — ніша екологічних екскурсій не розроблена.

Екологічні екскурсії здебільшого розглядаються як різновид навчальних екскурсій у природу. Відповідно вони мають за мету формування індивідуальної екологічної картини світу задля запобігання небажаних дій (прояв агресії у ставленні до об'єктів природи, жорстокість) і надання спрямованої допомоги дитині у процесі природничо-наукової освіти [1, 2]. В англійській літературі зазвичай поняття екскурсія трактується як короткотривалий тур, а термін екологічна екскурсія зустрічається вкрай рідко. Погляд на екологічний туризм є традиційним для цього напрямку та розуміється як «відповідальна подорож природними територіями, яка зберігає навколишнє середовище, підтримує добробут місцевого населення та передбачає інтерпретацію та навчання» [3, 4].

Аналіз різноманітних джерел із проблеми організації та проведення саме екологічних екскурсій показав, що під ними розуміють організовані короткотривалі подорожі до особливо цінних у природному відношенні ландшафтів, зазвичай це особливо-охоронювані території та акваторії різних рангів заповідання [4]. На думку авторів статті, у такому розумінні екологічних екскурсій та екологічного туризму упускається важливий фрагмент: відсутнє пояснення, показ і роз'яснення причин скорочення біологічного різноманіття (на всіх його рівнях), інших екологічних проблем, причин і наслідків розвитку екологічної кризи загалом, тобто показується лише результат екологічних процесів без розкриття їх причини.

Автори цієї праці — гідди-практики з багаторічним стажем роботи в екскурсійній справі. Вони є членами Всеукраїнської асоціації гідів, Національної туристичної організації України. Уперше у 2015 році розробили та провели першу екологічну екскурсію для всіх громадян і гостей міста Кривого Рогу до полігону твердих побутових відходів. Пізніше у практику було впроваджено ще декілька маршрутів, із якими докладніше можна ознайомитися в інших наших роботах [5, 6].

Виходячи із власної екскурсійної практики Кривим Рогом, спілкування з туристами з різних країн світу та регіонів України, досвіду викладання екологічних дисциплін у КДПУ, ведення навчальних гео-екологічних практик, нами накопичений певний досвід і

розуміння суті екологічних екскурсій, інтересу до них із боку широкого загалу відвідувачів.

Екологічний туризм, автори статті розуміють як один із видів індустріального та сталого туризму, пов'язаного з відвідуванням туристичних об'єктів, які перебувають в екологічній ситуації різного ступеня гостроти з метою здійснення екологічної освіти і виховання. Це різноманітні ландшафти, які: зазнали негативних антропогенних змін, самостійно відновились після таких змін, були рекультивовані; або діючі промислові об'єкти з чіткою екологічною функцією (наприклад, станція аерації, де очищуються стічні води міст, сміттесортувальні підприємства, полігони твердих побутових відходів, тощо) [5, 6].

Мета. Розкрити сутність змісту, методичні особливості підготовки та проведення екологічних екскурсій.

Аналіз джерел інформації, особисті спостереження за проведенням екскурсій дозволили виділити деякі проблемні аспекти:

1) відсутнє комплексне визначення поняття «екологічна екскурсія», яке б відповідало змісту екскурсійної діяльності для всіх верств населення (а не лише учнів шкіл, студентів); розробкою та проведенням екологічних екскурсій у природу займаються переважно вчителі або фахівці особливо охоронюваних територій, що не дає комплексного бачення суті екологічних процесів і явищ;

2) відсутні чіткі методичні рекомендації щодо особливостей підготовки, організації та проведення екологічних екскурсій до «справжніх» екологічних об'єктів, як-от полігон ТПВ або відстійник шахтних вод;

3) на туристичному ринку відсутні такі екологічні екскурсії, які б розкривали генезис і показували наслідки екологічних проблем (є одиничні приклади екскурсій на сміттєпереробні заводи і декілька «псевдо екологічних» турів);

4) не визначені ніша в туризмі та концепція екологічних екскурсій, оскільки переважно розглядаються як освітні у природу, а за змістом є видом екологічного туризму.

Результати та обговорення. Під екологічними екскурсіями ми пропонуємо розуміти цілеспрямований, наочний процес пізнання екологічних об'єктів, який відбувається під керівництвом кваліфікованого гід-екскурсовода та має на меті: формування екологічних знань, умінь і навичок, спостереження за екологічними об'єктами та процесами, ознайомлення з екологічними проблемами й негативними наслідками господарської діяльності людини, формування ощадливого використання природних умов і ресурсів у повсякденному

житті, розширення екологічного світогляду.

На нашу думку, таке розуміння екологічних екскурсій є достатньо широким і комплексним, дозволяє формувати екологічний світогляд не лише шляхом відвідування заповідних об'єктів, а й показом таких територій / акваторій, які перебувають у незадовільному екологічному стані, або показують наслідки не раціонального використання природних умов і ресурсів, ознайомлюють з «екологічно чистими» технологіями та промисловими підприємствами.

Призначення екологічних екскурсій має полягати у:

- розкритті сутності багатьох глобальних екологічних проблем і наслідків їх прояву на локальних прикладах;
- формуванні елементарних екологічних знань (наприклад, екосистема, антропогенний і культурний ландшафт, рекультивация, полігон твердих побутових відходів, дія екологічних законів Б. Коммонера та ін.);
- удосконаленні основ дослідницької діяльності (коли на екскурсії в інтерактивному форматі відвідувачі долучаються до екологічних досліджень: аналізують вплив полігону ТПВ на окремі компоненти і ландшафти загалом, укладають акт екологічної оцінки стану поверхневих вод, визначають способи очистки стічних вод тощо);
- розвитку екологічних навичок (наприклад, сортування побутових відходів, ощадливе використання води, паливних та ін. природних ресурсів);
- розширенні світогляду;
- формуванні активного способу проведення рекреаційного часу / дозвілля.

Екологічні екскурсії мають значний освітній потенціал у формуванні знань про концепцію сталого розвитку для широкого загалу громадян. Виступають активним видом проведення вільного часу, передбачають значну рухову активність, оскільки зазвичай екологічні об'єкти знаходяться в пішій, а не транспортній доступності.

З огляду на наведену проблематику, пропонуємо проаналізувати сутність, методичні й організаційні особливості проведення екологічних екскурсій, ґрунтуючись на практичному досвіді авторів статті.

Екологічні екскурсії можна класифікувати за змістом та об'єктами на такі тематичні екскурсії до:

- 1) діючих промислових підприємств, які демонструють екологічні й інноваційні практики:
 - полігони ТПВ і сміттесортувальні станції, сміттєпереробні заводи;
 - підприємства з виробництва екологічно чистої енергії (сонячні, гідротермальні станції тощо);
 - підприємства з очистки стічних вод;
 - підприємства важкої та хімічної індустрії з модернізованим виробництвом (наприклад, коксівні батареї № 5 та № 6 на ПАТ АрселорМіттал Кривий Ріг).
- 2) ландшафтів, змінених унаслідок нераціонального використання природних умов і ресурсів:
 - відстійники шахтних вод;
 - шламосховища;
 - кар'єри та відвали;
 - провальні зони шахт;
 - змінені русла річок.

Елементи екологічних екскурсій можуть бути органічно вплетені в оглядові екскурсії, особливо промисловими містами. Зокрема, базова програма оглядової екскурсії Кривим Рогом передбачає відвідування та огляд таких об'єктів, які демонструють ландшафти, утворені антропогенною діяльністю: коксохімічне виробництво ПАТ Арселорміттал Кривий Ріг, залізорудний кар'єр ПівдГЗК, Червоне озеро — відстійник шахтних вод, провальні зони ш. Козацька тощо. Розповідати про Кривий Ріг на оглядовій екскурсії та уникнути екологічної тематики просто не можливо.

Досвід проведення екологічних екскурсій дозволяє виділити декілька їх організаційних форм:

- 1) «екологічні стежки» — екскурсії, які відбуваються атрактивними й унікальними місцевостями, але з демонстрацією екологічних об'єктів, які являють собою наслідок нераціонального використання природних умов і ресурсів (відстійник шахтних вод, змінені екосистеми малої річки Саксагань, відпрацьований кар'єр тощо), поєднують пізнавальні та рекреаційні елементи;
- 2) індустріальні екскурсії на промислові / комунальні / діючі підприємства, де сировиною виробництва зазвичай виступають відходи іншого підприємства (сміттесортувальна станція,

сміттєпереробний завод, заготівельне підприємство «Чисте місто», Центральна станція аерації КП Кривбасводоканал тощо), ознайомлюють з особливостями технологічних процесів, формують знання щодо екологічних наслідків життєдіяльності людини для ландшафтів, формують позитивний імідж підприємств і довіру споживачів послуг цих підприємств, ознайомлюють із дією екологічних законів у режимі реального часу;

- 3) екскурсії — дослідження, або наукова екологічна екскурсія, що має на меті сформувати елементарні екологічні знання та навички, коли туристи отримують можливість провести коротке наукове дослідження екологічного характеру (екскурсія на полігон твердих побутових відходів (надалі ТПВ) передбачає укладання геоекологічного паспорту й аналізу геоекологічних зв'язків між різними зміненими географічними компонентами, екскурсія вздовж р. Саксагань передбачає проведення анкетування туристів щодо атрактивності побачених ландшафтів тощо);
- 4) екскурсія — візит до екологічно чистої садиби, ознайомлює широке коло відвідувачів із можливостями й ефективністю оснащення приватного будинку сонячними панелями, застосування принципів замкнутого циклу використання ресурсів, сортування сміття тощо;
- 5) 5) екскурсія — навчальна практика, проводиться для учнівської та студентської молоді та має на меті закріпити теоретичні знання з екологічних дисциплін на практичному досвіді, навчити методам екологічних досліджень і сформувати навички їх використання, ознайомлення з містом тощо.

Наведені організаційні форми можуть бути загалом витримані на маршрутах екологічних екскурсій, або фрагментарно, об'єднуючи декілька з них. Так, наприклад, під час екскурсії екологічна стежка «Контрасти річки Саксагань» поєднано форму стежки й екскурсії-дослідження, оскільки відвідувачі долучаються до збору інформації про атрактивність антропогенних ландшафтів Кривого Рогу та заповнюють акт оцінки стану поверхневих вод (за заготовленими гідом шаблонами).

Тема, мета і завдання екологічної екскурсії відображають її сутність і призначення. Тема екскурсії ґрунтується завжди на базових екологічних об'єктах і явищах. Тема визначає сутність розповіді гіда на маршруті. Назва екскурсії повинна чітко відображати тематику, вона формулюється так, аби привабити відвідувачів. Назва вирізняє саме

наш туристичний продукт із-поміж інших, пропонованих на ринку. Наприклад, цикл тематичних екологічних екскурсій Кривим Рогом автори назвали «Розрив шаблона», зокрема екскурсія до відстійника шахтних вод ш. Гігант Глибока та ім. Артема, тематично присвячена проблемі утилізації високо мінералізованих шахтних вод, отримала ємну назву «Розрив шаблона: Червоне озеро Кривбасу», під час формування ринкової пропозиції добираються відповідно яскраві фото (Рис. 1). Мета екологічних екскурсій — формування екологічних знань, умінь і навичок, розширення світогляду, виховання ощадливого використання природних умов і ресурсів.

Рис. 1. Зразок рекламного зображення екскурсії для соціальних сторінок (створено автором в онлайн-редакторі «Canva»)

Figure 1. Sample of a promotional image of a tour for social pages (created by the author in the online-editor «Canva»)

Відбір, вивчення та оцінка об'єктів екологічної екскурсії. Об'єкти екологічної екскурсії являють собою найчастіше унікальні, іноді екзотичні, ландшафти (навіть розташовані на території промислових підприємств, наприклад, аеротенки або відстійники стічних вод), які демонструють особливості виникнення та розв'язання екологічних проблем. Об'єкти екологічних екскурсій — багатопланові, оскільки

не існує такого компоненту ландшафтної сфери, яка б не зазнала впливу діяльності людини: змінені русла річок, водосховища, озера у відпрацьованих кар'єрах, відстійники шахтних вод, рекультивовані ділянки відвалів, кар'єрів, хвостосховищ; функціонуючі полігони ТПВ, антропогенні та культурні ландшафти (Рис. 2).

Рис. 2. Приклади об'єктів екологічних екскурсій (Полігон ТВО, Червоне озеро) авторське фото

Figure 2. Examples of objects of ecological excursions (Solid Waste Landfill, Chervone Lake) author's photo

У процесі створення будь-якої екскурсії, екологічної зокрема, розробник маршруту обов'язково ретельно оцінює наявні екологічні об'єкти за декількома критеріями: екологічний характер, безпечність відвідування, пізнавальна цінність і популярність об'єкта, екзотичність та унікальність об'єкта, виразність і збереженість об'єкта, місцезнаходження та можливість доступу й огляду об'єкта. У процесі розробки екскурсії обов'язково виділяються базові та додаткові об'єкти. Для екологічних екскурсій базовими об'єктами завжди виступають такі, які демонструють екологічну проблематику, розкривають суть утворення / розв'язання екологічних проблем, а додаткові об'єкти можуть мати як екологічну, так і краєзнавчу тематику.

Маршрут екскурсії та його попередня апробація. Маршрути екологічних екскурсій є так само багатоплановими, як і екологічні об'єкти. Екологічні екскурсії залежно від способу пересування можуть бути пішохідними й автобусно-пішохідними. Нитка маршруту може бути як і на всіх інших екскурсіях: лінійною, кільцевою або комбінованою. Відібрані об'єкти екскурсії розробник має впорядкувати

відповідно до логістики відвідування, виключаючи: проходження однією і тією ж стежкою більше ніж 1–2 рази, тривалі переїзди / переходи між об'єктами тощо (Рис. 3).

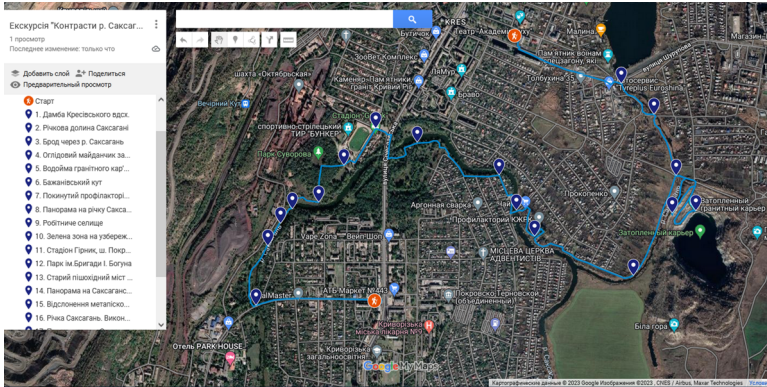

Рис. 3. Приклад нитки маршруту екскурсії «Розрив шаблону “Контрасти річки Саксагань”» (укладено І. Остапчук у Google, мої карти)

Figure 3. An example of the route thread of the tour «Breaking the pattern of the “Contrasts of the Saksahan River”» (compiled by I. Ostapchuk in Google, my maps)

Перед впровадженням нового маршруту екологічної екскурсії обов'язково гід має «пройти / проїхати» її на місцевості. Це також стосується чітко вираженої сезонності маршруту, адже перед початком нового сезону варто оглянути маршрут на предмет наявності перешкод, появи нових об'єктів, зміни ландшафтів, забудови території тощо.

Текст екологічної екскурсії має бути науковим, ґрунтуватися на достовірних, перевірених фактах, розкривати чітко та логічно сутність екологічних об'єктів, які демонструються відвідувачам, розкривати екологічні проблеми, настановувати на роздуми та пропозиції їх розв'язання. Однак, *подача матеріалу під час розповіді та показу екологічних екскурсійних об'єктів має бути легкою, не обтяженою складними термінами і незрозумілими поняттями.* Специфіка екологічних екскурсій, особливо на діючі підприємства, — використання вузькотехнологічної спеціальної термінології, тому гід на таких маршрутах має бути професіоналом у роз'ясненні

простими словами складних термінів, описі процесів, явищ (наприклад, аеротенк — «джакузі для активного мулу», «вивітрювання гірських порід» — руйнація гірських порід, «полігон ТПВ — смітник»). У гίδα завжди має бути запас інформації, оскільки це дозволяє володіти темою якнайширше, тексти екскурсій зазвичай не повністю відтворюються на самих екскурсіях.

«Портфель екскурсовода» та матеріально-технічне забезпечення екологічної екскурсії. «Портфель екскурсовода» зазвичай складається із друкованих матеріалів, які доповнюють основний зміст екскурсії та відображають специфіку об'єктів, що демонструються (наприклад, макрофото синьо-гнійної палички на екскурсії до очисних споруд або карта маршруту подорожі «Контрасти р. Саксагань» із зображеними зміненими ділянками русла та ін.). Добре, коли в гίδα є можливість створити зручний електронний формат «портфеля» за допомогою планшета або ноутбука, що дозволить додатково використовувати на екологічних екскурсіях показ відеофрагментів або аудіозаписів, історичних карт, хронологічних рядів фотозображень певного місця, анімації розповсюдження забруднення від джерела.

Екологічні екскурсії є досить специфічними, тому гїду необхідно мати на окремі маршрути заготовлені шаблони для проведення наукових досліджень (бланки для заповнення геоекологічного паспорту полігону ТПВ, зразок документів ДБН для спорудження полігонів; бланк Акту оцінки стану поверхневих вод; анкети для оцінки атрактивності ландшафтів та ін.). Якщо програмою екскурсії передбачено дослідження фізико-хімічних властивостей геокомпонентів, то має бути наявне необхідне обладнання (наприклад, прозора скляна колба для візуальної оцінки прозорості й забруднення води).

На окремих маршрутах може бути необхідним додаткове устаткування, як-от на маршруті екскурсії «Відродження криворізької води» (до центральної станції аерації). Під час переїзду до станції за допомогою ноутбука (телевізора в авто) демонструється короткий відеофільм про КП Кривбасводоканал і специфіку використовуваних способів очищення стічних вод. Гїд має бути готовий прокоментувати відео, задати питання по відео відвідувачам.

Добір прийомів показу та розповіді на екологічній екскурсії. Методи показу та розповіді є типовими для всіх екскурсій, однак важливим є саме рівень професійної майстерності гїда під час використання цих методів. Специфікою саме екологічних екскурсій є залучення прийомів узагальнення та абстрагування у процесі розповіді про локальні екологічні проблеми та глобалізації їх наслідків. У

розповіді характерним є використання спеціалізованих екологічних і технологічних термінів.

Техніка проведення екологічної екскурсії вирізняється необхідністю виокремлення з довколишніх місцевостей, ландшафтів, об'єктів екологічних аспектів їх функціонування; оскільки більшість таких подорожей — пішохідні, це врахування в одязі та взутті польових-погодних умов (Рис. 4). Екологічні екскурсії на діючі підприємства обов'язково передбачають проведення вступного інструктажу з техніки безпеки. Зокрема під час відвідування ЦСА КП Кривбасводоканал забороненим є взуття на підборах. Під час проведення екологічних екскурсій обов'язково враховувати всі вимоги, які пред'являються до пішохідних екскурсій (не вести розповідь, поки вся група не зібралась, обирати ділянки для зупинок залежно від погоди, передбачати чергування активного руху та відпочинку на маршруті тощо). Гід обов'язково повинен мати при собі аптечку та вміти надавати першу домедичну допомогу.

Рис. 4. Фрагменти екологічних екскурсій у виконанні авторів статті

Figure 4. Fragments of ecological excursions performed by the authors of the article

Паспорт екологічної екскурсії укладається за типовою табличною схемою.

Пробне проведення екологічної екскурсії є обов'язковим етапом у процесі розробки екскурсійного маршруту будь-якої тематики і має на меті обійти маршрут, переконатися у правильності відібраних об'єктів,

доступності їх огляду, уточненні стежок, прорахунку витрат часу на екскурсію, добір місць для фотографування та перепочинку. Бажано запросити на пробну екскурсію досвідченого гіда.

Існують певні вимоги до професійної майстерності гіда екологічних екскурсій: обов'язково володіння понятійно-термінологічним апаратом екології та галузевих наук (географії, біології, інженерії, очисних технологій тощо); уміння зрозуміло та простими словами подавати інформацію про функціонування екологічних об'єктів, систему взаємозв'язків між компонентами ландшафту і складними антропогенними впливами; подана інформація не має бути сухою, а розповідь «підручничковою», гід має подавати інформацію у вигляді діалогу, дискусії із відвідувачами, використовувати різноманітні прийоми показу та розповіді, володіти голосом. Для розбавлення наукового тексту слід використовувати «цікаві» факти та кумедні історії (наприклад, під час екскурсії до ЦСА Кривого Рогу гід задає відвідувачам питання: «Що означає добре відома всім абревіатура WC?». Заслуховуючи всі висловлені варіанти, дає відповідь, що це «water closet» — туалет із водним зливом сучасної форми, винайдений і запатентований у далекому 1775 р. шотландцем О. Каммінгом). Для підсилення ефекту «занурення» вводити інтерактиви, зокрема екологічні ігри, вікторини з цінними призами (сертифікати на безкоштовну участь в інших екскурсіях, зразки гірських порід і мінералів Криворізького басейну) тощо.

Гід на екологічних екскурсіях не обов'язково повинен мати екологічну освіту, але має володіти інформацією на високому рівні, бути досвідченим практиком в екологічних дослідженнях, мати кваліфікацію гіда, вміти працювати з людьми незалежно від їх індивідуальних, вікових та інших особливостей. Отже, для проведення екологічних екскурсій на високому професійному рівні фахівець обов'язково має пройти базову підготовку з туристичної майстерності й володіти науковими екологічними знаннями, вміннями та навичками, мати досвід практичної екологічної діяльності, вміти у легкій невимушеній формі подавати матеріал екскурсії.

Висновки. Тож авторське розуміння екологічних екскурсій відрізняється від класичного, яке широко представлено в різних джерелах як вид екологічного туризму, що базується суто на відвідуванні екологічно-цінних природних об'єктів. На думку авторів, призначення екологічних екскурсій полягає, навпаки, у відвідуванні екологічних об'єктів, які демонструють екологічні проблеми та їх наслідки, розкривають генезис та особливості нераціонального

використання природних умов і ресурсів людством та показують можливі шляхи, напрями розв'язання локальних і глобальних екологічних проблем. Екологічні екскурсії характеризуються певними специфічними й унікальними методичними особливостями підготовки та проведення, оскільки переслідують мету — показати екологічні об'єкти, сформувані екологічні знання та навички проводити прості екологічні дослідження. Гіди на таких маршрутах повинні мати відповідну фахову підготовку і володіти компетентностями з екології (у найширшому розумінні цієї науки) та майстерністю проведення екскурсій.

Reference

1. M. M. Bilyans'ka, L. I. Bondarenko, O. M. Lazebna. (2020). Zastosuvannya metodu interpretaciyi v procesi provedennya ekskursij ekologichnogo spryamuvannya. [*Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*] № 70, volume 1, 36–41. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.6>. (in Ukrainian).
2. Dutchak S.V. (2006). Problemy vykorystannia pryrodnykh natsionalnykh parkiv u turystsko-rekreatsiinii diialnosti ta varianty yikh rozv'iazannia. [*Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Collection of Scientific Papers*], 304: Geography. 208 p., pp. 55–61. (in Ukrainian).
3. Lishan, X., Changlin, A., Baoqi Liu & Zhenyu Cai (2023). Ecotourism and sustainable development: a scientometric review of global research trends. *Environment, Development and Sustainability*, volume 25, 2977–3003. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02190-0>.
4. What Is Ecotourism? (2015). TIES. <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>.
5. Ostapchuk I., Shyian D. (2020). Osoblyvosti rozvytku ekolohichnoho turyzmu u m. Kryvyi Rih. In J. Ratajczak, V. Tsympko (Eds.). [*Trends in the development of international tourism in the current context of globalization*]. (pp. 129–138). Opole: The Academy of Management and Administration in Opole. (in Ukrainian).
6. Patsiuk V.S., Kazakov V.L., Skorupskas R., Ostapchuk I. O. and Petrova A. (2022). Revitalization of the industrial heritage: guidelines for Kryvyi Rih. IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci., 1049, 1049 012082. DOI: 10.1088/1755-1315/1049/1/012082.

**CONTENT, METHODOLOGICAL FEATURES OF THE
PREPARATION AND CONDUCT OF ECOLOGICAL
EXCURSIONS (ON THE EXAMPLE OF KRYVYI RIH)**

I. O. Ostapchuk¹, V. L. Kazakov¹

¹ — *Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine*

Abstract. The greening of thinking and the hedonization of life are processes that have greatly influenced the motives for spending leisure time in recent decades. Ecotourism has become a way of exploring unique and exotic natural landscapes and a tool for their preservation. Such an interpretation of ecotourism deprives residents of large industrial cities, far from such environmental sites, of the opportunity to join the process of ecological cognition. The available sources analyzed by the authors show that the concept of ecological excursions is not developed, which overlaps with ecological tourism, but is aimed at revealing only one aspect of ecology - the problem of protecting natural landscapes within specially protected natural areas/water bodies. The author's interpretation of ecological excursions as a type of industrial and sustainable tourism is broader. Only through understanding the essence of an environmental problem can we find ways to solve it, and during ecological excursions, visitors can directly understand the nature and causes of the environmental crisis, its consequences, offer local solutions to environmental problems, and gain experience in environmental behavior through observation, study, understanding, and research under the guidance of a qualified guide. The authors of the study set out to reveal the essence of the content and methodological features of preparing and conducting excursions. Based on their own many years of experience in excursion activities, the authors substantiated and characterized their own vision of the excursion process related to environmental education and upbringing. The problematic aspects of the existing approach are highlighted and the authors' own vision of the process of developing, organizing and conducting environmental excursions is substantiated. The specific features of each stage of the development of an ecological excursion are identified, and examples of methods from the author's own experience are given.

Keywords: ecological excursion, ecological tourism, sustainable tourism, industrial tourism, method of preparing and conducting excursions.